

Geliş / Received	07.12.2025
Kabul / Accepted	19.12.2025
Yayın / Published	31.01.2026
Atıf / Cite as	Güngör, S., A.(2026). Arkeolojik Turizm Perspektifinden Ankara Roma Hamamı'nın İncelenmesi, <i>Rasyonalist Dergisi</i> , 1 (1), 1-15.
Araştırma Makalesi/Research Article	

Arkeolojik Turizm Perspektifinden Ankara Roma Hamamı'nın İncelenmesi The Examination of the Ankara Roman Baths from an Archaeological Tourism Perspective

Salih Ali GÜNGÖR*

Öz: Anadolu, tarih boyunca birçok kadim uygarlığın kesişim noktasında yer alması sayesinde oldukça önemli bir arkeolojik ve kültürel mirasa sahiptir. Kültür turizminin temel unsurlarından olan arkeolojik sit alanları, kültürel belleği geleceğe aktarma işlevleriyle ulusal ve uluslararası turizm talebini şekillendirmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, Ankara'nın Ulus semtinde bulunan ve literatürde "Caracalla Hamamı" olarak bilinen Ankara Roma Hamamı, kentin arkeolojik katmanlarının en önemli temsilcilerindedir. M.S. 3. yüzyılda İmparator Caracalla tarafından Sağlık Tanrısı Asklepios'a ithafen inşa ettirilen bu kompleks; Frigidarium, Tepidarium ve Caldarium gibi klasik birimlerinin yanı sıra geniş Palaestra'sı ve teknik altyapısıyla Antik Ancyra'nın sosyo-kültürel yapısına ışık tutmaktadır. Bu çalışma, modern şehir dokusu içinde açık hava müzesi niteliği taşıyan yapının arkeolojik turizm potansiyelini analiz etmeyi ve kültürel miras değerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma metodolojisi kapsamında; literatür taraması, yerinde gözlemler ve kurumsal raporlardan elde edilen veriler SWOT analizi tekniğiyle bütüncül biçimde değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, yapının mimari bütünlüğünü korumasına rağmen tanıtım yetersizliği nedeniyle turizmden hak ettiği payı alamadığını göstermektedir. Çalışma sonucunda, alanın müze statüsünün güçlendirilmesi ve dijital tanıtım kanallarının etkin kullanımıyla kentsel turizme katkısının artırılabilirliği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arkeolojik Turizm, Ankara Roma Hamamı, Kültürel Miras

Abstract: Anatolia possesses a unique archaeological and cultural heritage thanks to its strategic location at the intersection of many ancient civilizations throughout history. In this context, the Ankara Roman Bath, located in the Ulus district of Ankara and known in the literature as the "Caracalla Bath," is one of the most significant representatives of the city's archaeological layers. Constructed in the 3rd century A.D. by Emperor Caracalla and dedicated to Asclepius, the God of Health, this complex sheds light on the socio-cultural structure of Ancient Ancyra with its classic Roman bath units such as the Frigidarium, Tepidarium, and Caldarium, as well as its extensive Palaestra and advanced technical infrastructure. This study aims to analyze the archaeological tourism potential of the structure, which functions as an open-air museum within the modern urban fabric, and to reveal its cultural heritage value within the context of urban tourism. Within the scope of the research methodology, data obtained from literature reviews, on-site observations, and institutional reports were evaluated holistically using the SWOT analysis technique. The findings indicate that although the structure retains its architectural integrity, it fails to receive the share it deserves from tourism due to insufficient promotion. Consequently, the study concludes that the site's contribution to urban tourism can be enhanced by strengthening its museum status and effectively utilizing digital promotion channels.

Keywords: Archaeological Tourism, Ankara Roman Bath, Cultural Heritage

* Doktora Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Araştırmaları Enstitüsü, Turizm Rehberliği Anabilim Dalı, PhD Student, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Tourism Research, Department of Tourist Guiding. salihg97@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0009-0008-1801-7608

Extended Abstract: This research employs a comprehensive methodological framework rooted in national and international literature reviews, supported by periodic field observations of the Ankara Roman Bath (Caracalla Bath). The observational data were systematically analyzed to support the study's interpretive sections, and the research culminates in a SWOT analysis to strategically evaluate the site's archaeological tourism potential by identifying internal strengths and weaknesses alongside external opportunities and threats. The findings focus first on the historical and architectural significance of the site. Located on the main axis extending from Ulus Square, the bath complex rests on a plateau historically known as "Çankırı Kapu." Although the site suffered significant damage during 1926 infrastructure works where Roman walls were dynamited, subsequent preservation efforts and systematic excavations initiated in the 1930s by experts like Remzi Oğuz Arık and Hâmit Koşay revealed a monumental structure built upon Phrygian settlements. Architecturally, the bath exemplifies the "Imperial Type" plan, featuring the Frigidarium (cold room), Tepidarium (warm room), and Caldarium (hot room), supported by a vast palaestra (exercise yard). A defining engineering feature is the partially in-situ hypocaust system (underfloor heating), confirming the site's function as a complex social and health center dedicated to Asklepios during the reign of Emperor Caracalla (3rd Century AD). In terms of tourism dynamics, the study reveals a significant gap between the site's potential and its current performance. Despite its central location in the Altındağ district—which boasts a high accommodation capacity of over 9,500 beds—and Ankara's robust accessibility supported by air traffic of 6.4 million passengers, the site remains a niche destination. Ministry statistics indicate that the Roman Bath Open Air Museum hosted only 12,834 visitors in 2024, a marginal increase of 1.43% from the previous year. In stark contrast, the nearby Museum of Anatolian Civilizations attracted over 445,000 visitors. This disparity underscores that the site fails to capture the existing tourist flow due to a lack of effective marketing and "perceptual accessibility."

The strategic assessment via SWOT analysis concludes that the site's primary strengths lie in the high legibility of its architectural plan and multi-layered stratigraphy. However, critical weaknesses such as the physical degradation of exposed brick elements due to the lack of protective roofing, insufficient visitor interpretation, and the absence of modern digital reconstruction technologies (AR/VR) hinder its potential. Significant opportunities exist to integrate the site into a "Via Ancyra" cultural route and develop thematic tours focused on health and water culture. Conversely, the site faces severe threats from anthropogenic pressures, including vibration and pollution from heavy urban traffic, as well as climate change-induced erosion. Consequently, the study concludes that for the Caracalla Bath to function as a sustainable "Open Air Museum," it must adopt an interpretation-focused management strategy. This approach should prioritize professional guidance to act as "cultural brokers" and implement visitor management plans that balance the preservation of the "spirit of the place" with economic utilization.

GİRİŞ

Turizm terimi literatürde; dinlenme, eğlenme, sportif faaliyetler, bilgi ve görgüyü artırma gibi çeşitli motivasyonlarla ya da sadece haz alma amacıyla gerçekleştirilen seyahat hareketleri olarak tanımlanmaktadır. Bir bölgedeki turizm hareketliliğini belirleyen temel unsurlar ise ilgili sahanın doğal, beşeri ve kültürel kaynaklarıdır (Doğanay ve Zaman, 2013). Turizmin varoluşsal temellerinden biri, yeryüzündeki özgün doğal oluşumlar ile insanoğlunun üretimlerinden meydana gelen kültürel peyzajların varlığına dayanmaktadır (Soykan, 2000). Günümüzde kültürel ve tarihi mirasa yönelik bilincin yükselmesi; ülkeler arası iş birliğini, kültürel çeşitliliğe saygıyı ve kültürel miras kapsamındaki değerlerin ön plana çıkarılmasını sağlayan çalışmaları artırmıştır (Emekli, 2004).

Beşeri turistik kaynaklar sınıfında yer alan arkeolojik ve tarihsel kaynaklar, geçmiş medeniyetlerin fiziksel kalıntıları, mimari yapıları ve arkeolojik özelliklerinin yanında geçmişten günümüze ulaşan günlük yaşam unsurlarını da kapsamaktadır. Arkeolojik kanıtların bir kısmı zamanla kaybolmuş olsa dahi, önemli tarihsel, mitolojik veya dini olayların gerçekleştiği mekanlar da tarihsel kaynak niteliği taşımaktadır (Özgüç, 2015). Kültürel çekiciliklerin fiziksel yapısına dayalı ayırmada, tam olarak günümüze kadar korunmuş olmayan anıtlar, surlar, çeşitli kadim toplumlara ve dönemlere ait ölü gömme geleneklerinin tezahürü olan mezarlar gibi insan yapımı çeşitli yapı ve kalıntıların bulunduğu lokasyonlar arkeolojik sitler olarak sınıflandırılmaktadır. Ancak arkeolojik turizmin bir kültür turizmi faaliyeti sayılabilmesi için, bu kalıntılara ait kültürler hakkında bilgi üretimine ihtiyaç duyulmaktadır (Doğaner, 2013).

Kültür kavramı, bir toplumun çevreye uyum süreci, yaşam tarzları mozaiki ve ilgili döneme hâkim inanç sistemlerini içeren karmaşık bir yapıdır (Emekli, 2006). Dolayısıyla kültür turizmi; bireylerin yeni deneyimler kazanarak kültür seviyelerini artırmak ve farklılıkları öğrenmek amacıyla kültürel mekanları ziyaret etmeleri veya etkinliklere katılmaları sürecini ifade eder (Doğaner, 2013; Özgüç, 2015). Bu bağlamda arkeolojik miras alanları, kültür turizmi pazarlamasının önemli bir ürünü olarak karşımıza çıkar (Kurtuluş, 2016). Modern turizmin başlangıcından itibaren cazibe merkezi olan arkeolojik sitler (Cohen, 1995), günümüzde turizm ve arkeoloji disiplinlerinin kesişim noktasında yer almaktadır (Pacifico ve Vogel, 2012). Amerika Arkeoloji Enstitüsü (AIA), arkeoloji turizmini; arkeolojik sitleri ve tarihi destinasyonları ziyaret etmeye odaklanan, geçmişe duyulan tutku ve kadim kültürleri öğrenme isteğiyle motive olan bir seyahat türü olarak tanımlamaktadır. Arkeoturizm yapan kişiler için bu alanların sunduğu tabiat ve eşsiz deneyimler çekicilik unsurudur. Bu turizm türü müzeleri, parkları ve tarihi alanları kapsayarak; halkın kültür seviyesini artıran, koruma bilinci geliştiren ve ekonomik kazanç sağlayan toplumsal ve ekonomik kalkınmaya yönelik çok yönlü katkılar sunmaktadır (Doğaner, 2013). Arkeolojik mirasın birçok farklı boyutunu pazarlayan bu yaklaşım giderek yaygınlaşmaktadır (Ross vd., 2017). Kaynaklar gün yüzüne çıkarıldıkça, bu alanların yerli ve yabancı turist çekme potansiyeli de artış göstermektedir (Erhan, Akkurt ve Akbaş, 2015).

Arkeolojik turizmin sürdürülebilirliği açısından "Arkeo Park" kavramı önem taşımaktadır. Korunan ve halka açılan bu alanlar; rekreasyonel, turistik ve eğitimsel işlevlerle bütünleştirilerek planlanmakta ve yönetilmektedir (Bayraktar, 2010). Öte yandan, somut kalıntıların eksik olduğu durumlarda, turistler ve ilgili sağlayıcılar

arasındaki etkileşimi vurgulayan yaratıcı turizm araştırmalarına dayalı, deneyim merkezli yaklaşımların geliştirilmesi öneriler arasında yer almaktadır (Ross vd., 2017). Türkiye örneği incelendiğinde, coğrafi konum ve tarihsel derinlik sayesinde arkeolojik turizm potansiyelinin, mevcut uygulamaların çok üzerinde olduğu görülmektedir. Henüz kazısı yapılmamış yerüstü ve yeraltı kültürel ve arkeolojik miras rezervlerinin zenginliği dikkat çekicidir (Doğaner, 2013). Türkiye'de arkeolojik keşifler ile 1800'lerin ortalarındaki demiryolu yatırımları eş zamanlı bir gelişim göstermiştir (Emekli, 2013).

Tarihsel süreçte, 19. yüzyılda yükselen milliyetçilik akımlarıyla birlikte arkeoloji, ulusların tarihini aydınlatan ve kimlik inşasına katkı sağlayan bir araç olarak önem kazanmıştır. Bu dönemde arkeolojik mirasın yönetimi ve turistik bir unsura dönüştürülmesi fikri ortaya çıkmıştır (Andreu, 2020). Her ne kadar kültürel değerlerin ticarileştirilmesi günümüzde de tartışmaların odağında olsa da turizmin sağladığı ekonomik ve sosyal katkılar bu ilişkiyi güçlendirmiştir. Arkeo-turizm, arkeolojik araştırmalara fon sağlarken, bölgesel ekonomileri de desteklemektedir (Walker ve Carr, 2013). Sonuç olarak devletler; sahip oldukları tarih, doğa ve kültürü, toplumların kimliğini yansıtan varlıklar (Türk, 2000) olarak değerlendirmekte ve bu çekiciliklerin sürdürülebilir kullanımını desteklemektedirler.

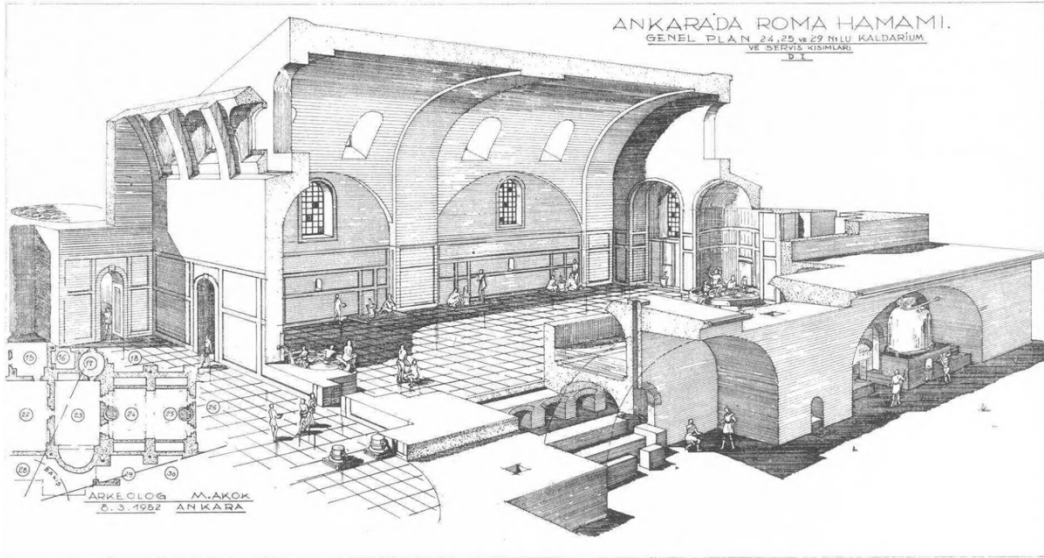
Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın metodolojik çerçevesi, konuyla ilgili ulusal ve uluslararası literatürün kapsamlı biçimde incelenmesine dayanmaktadır. Çalışma, sahanın farklı dönemlerde gerçekleştirilen periyodik ziyaretlerle yerinde gözlemlenmesi sonucunda elde edilen bulgularla desteklenmiştir. Saha incelemeleri sırasında kaydedilen gözlemsel veriler sistematik olarak çözümlenmiş ve araştırmanın analitik yapısını güçlendirecek biçimde çalışmanın yorumlayıcı kısmına dâhil edilmiştir. Araştırmanın son aşamasında ise, alanın arkeolojik turizm potansiyelinin bütüncül ve stratejik bir bakış açısıyla değerlendirilebilmesi amacıyla, mevcut durumun güçlü ve zayıf yönleri ile potansiyel fırsat ve tehdit unsurlarını ortaya koyan SWOT analizi uygulanmıştır.

ANKARA CARACALLA HAMAMI'NİN GENEL ÖZELLİKLERİ

İnsanlık tarihinin maddi kalıntılarını inceleyerek en eski atalardan modern toplumlara uzanan süreci anlamlandırmada güçlü bir araç olan arkeoloji (Harris ve Smith, 2001), turizm disiplini ile süreçsel bir paralellik göstererek arkeoloji ve turizmin kesişim noktasında disiplinlerarası bir alan olan arkeo-turizmi ortaya çıkarmıştır (Ayazlar, 2019; Pacifico & Vogel, 2012; Sonkaya, 2023). Kültürel turizmin alternatif bir formu olarak nitelendirilen ve tarihi-arkeolojik alanların korunması tutkusunu teşvik etmeyi amaçlayan çok boyutlu bir kültürel miras yönetim pratiği olan arkeo-turizm (Baram, 2008), ziyaretçilere hem coğrafi hem de zamansal bir geçmişe erişim imkânı sunarak ekoturizm, jeoturizm ve miras turizmi gibi geniş spektrumlu alanlarla bütünleşmektedir. Archaeological Institute of America'nın (2013) verilerine göre, ortak kültürel mirasa yönelik farkındalık yaratan bu turizm çeşidi, her yıl arkeolojik alanlara olan ilgiyi artırmaktadır.

Görsel 1. Ankara Roma Hamamı Caldarium ve Servis Kısımları

Kaynak: Akok'un Ankara Roma Hamamı Genel Görünüş Restitüsyon Önerisi (Akok, 1968)

Bu gelişim süreci, arkeo-turizmin yapısal özelliklerinin yanı sıra ziyaretçi deneyimi ve motivasyonları üzerinden de değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Ziyaretçilerin motivasyonları incelendiğinde; ibadet, mimari merak, tarihsel saygı ve atalarla bağ kurma gibi çeşitli güdülerin ön plana çıktığı görülürken (Poria vd., 2006), arkeolojik alanların yalnızca fiziksel kalıntılardan ibaret olmadığı, aksine sosyopolitik ağları ve ekosistemi içeren karmaşık yapılar olduğu vurgulanmaktadır (Walker ve Carr, 2013). Nitekim Ross vd. (2017), arkeolojik mirasın sıklıkla sadece somut varlıklarla eş tutulmasının, somut olmayan miras deneyimlerinin ihmal edilmesine yol açtığına dikkat çekerken; Lowenthal (1979) bu kalıntıların sadece anıtsal değil, sıradan insanın günlük yaşamındaki rolleri açısından da önem taşıdığını belirtir. Kültür turizmi destinasyonlarının önemli bir parçası olan arkeolojik alanlar (Birinci vd., 2018), müze ziyaretlerinden aktif katkı katılımlarına kadar uzanan geniş bir deneyim yelpazesi sunmakta; bu çeşitlilik, arkeolojik alan deneyiminin yalnızca planlı ziyaretlerle sınırlı olmadığını göstermektedir. Gezginler rekreasyonel faaliyetler sırasında bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde arkeo-turist kimliğine bürünebilmektedir (Hughes vd., 2013). Bu durum, arkeo-turizmin gündelik turizm pratikleriyle iç içe geçen esnek bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Mulaj'ın (2015) belirttiği üzere temelde in-situ keşifler veya müzelerde sergileme yoluyla gerçekleşen bu turizm türü, Afkhami'ye (2021) göre bilimsel ilkelere dayanma, antik yaşamı yeniden inşa etme, koruma bilinci oluşturma ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleme gibi kritik işlevlere sahiptir. Arkeo-turizmin etkileri değerlendirildiğinde; Yiğın ve Akay (2023) ile Pacifico (2012), taşınabilir ve taşınmaz varlıkların sürdürülebilirliği ile yerel ekonomiye olan olumlu katkılarına işaret ederken; Sarialtun (2021), kültürel mirasın bilinçsiz sunumunun ve metalaştırılmasının doğurabileceği zararlara dikkat çekmektedir. Benzer şekilde Tuncer ve Bulut (2019), yerel halkın eğitim düzeyindeki yetersizliğin arkeolojik alanlar için bir tehdit unsuru oluşturabileceğini savunmaktadır. Sonuç olarak, küresel ölçekte ekonomik bir değer ve turistik cazibe merkezi olarak yükselen arkeo-turizmin, geçmişi koruma ve çağdaş ihtiyaçları karşılama arasındaki hassas dengeyi sağlayabilmesi için kamu katılımının artırılması ve paydaşlar arası iş birliğinin güçlendirilmesi, sürdürülebilir bir yönetim anlayışı için oldukça önem taşımaktadır (Ayazlar, 2019; Gao, 2016).

Görsel 2. Ankara Roma Hamamı

Kaynak: Salih Ali Güngör Fotoğraf Arşivi, 2025

Tarih boyunca İpek Yolu gibi önemli ticaret güzergâhlarının üzerinde yer alan ve stratejik konumu nedeniyle Galatlardan Romalılara, Bizans'tan Osmanlı'ya kadar pek çok medeniyete başkentlik ve merkezlik yapan Ankara, zengin stratigrafisi ve katmanlı kültürel dokusuyla zengin bir arkeolojik mirasa ev sahipliği yapmaktadır (Aydın ve Yılmaz, 2018). Bu mirasın bütünlüğünü koruyarak günümüze ulaşan örneklerinden biri olan Ankara Roma Hamamı, M.S. 3. yüzyılda, Roma İmparatoru Caracalla (M.S. 211-217) döneminde Sağlık Tanrısı Asklepios adına inşa ettirilen bu anıtsal yapı, Anadolu'daki Roma dönemi hamam mimarisinin en büyük ve kompleks örneklerinden birini teşkil etmektedir (Kadioğlu vd., 2011). Yaklaşık 65.000 metrekarelik bir alana yayılan ören yeri, sadece bir hamam yapısı değil aynı zamanda bir palaestra (spor alanı) ve sütunlu cadde kalıntılarını da bünyesinde barındırmasıyla bir açık hava müzesi niteliği taşımaktadır.

Mimari ve teknik özellikleri açısından değerlendirildiğinde Caracalla Hamamı, "İmparatorluk Tipi" hamam plan şemasına sahip olup; Frigidarium (soğukluk), Tepidarium (ılıkılık) ve Caldarium (sıcaklık) olmak üzere üç ana bölümden ve bu bölümleri destekleyen geniş bir servis alanından oluşmaktadır. Yapının en dikkat çekici mühendislik detaylarından biri, zeminin altında yer alan ve sıcak havanın dolaşımını sağlayan, pişmiş topraktan yapılmış sütunlardan (pilae) oluşan hypocaust (merkezi ısıtma) sistemidir. Kazılarda ortaya çıkarılan binlerce sikke, tıp aletleri ve heykeltıraşlık eserleri, yapının sadece kompleks bir hamam yapısı değil, aynı zamanda sosyalleşme, spor ve sağlık merkezi olarak işlev gördüğünü kanıtlamaktadır (Bakırcı, 2005). UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'nde yer alan Ankara'nın tarihi katmanlarının önemli bir parçası olan bu yapı, turizm arz kaynakları açısından "çekicilik", "erişilebilirlik" ve "konum" bağlamında yüksek bir potansiyel sunmaktadır (Çetinkaya ve Öter, 2016). Kentin modern merkezi ile tarihi merkezi (Ulus) arasındaki geçiş aksında bulunması, ziyaretçiler için ulaşım maliyetini

minimize etmekte; Augustus Tapınağı ve Hacı Bayram Veli Camii gibi diğer inanç ve kültür turizmi odaklarına yürüme mesafesinde olması ise bütünleşik bir kültür rotası oluşturulmasına olanak sağlamaktadır. Sergilenen mezar stelleri, hamam yapısına ait çeşitli mimari parçalar ve yazıtlarla zenginleştirilen ören yeri, ziyaretçilere Roma dönemi Ankara'sının gündelik yaşamına dair somut veriler sunarken; alanın etrafındaki modern kent dokusuyla oluşturduğu kontrast, kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir turizm yönetimi açısından da önemli bir vaka analizi teşkil etmektedir (Öncel ve Mermer, 2014).

Ancak, arkeolojik alanların turistik ürüne dönüştürülmesi sürecinde temel parametreler olan "özgünlük", "deneyimleme" ve "koruma-kullanma dengesi" (Timothy ve Nyaupane, 2009), Caracalla Hamamı örneğinde çok boyutlu bir incelemeyi ve stratejik bir yaklaşımı zorunlu kılar. Kültür turizmi literatüründe sıklıkla vurgulandığı üzere, arkeolojik alanlar hazırlıksız ziyaretçiler için çoğu zaman anlamlandırılması güç "sessiz taş yığınları" olarak algılanabilmektedir. Bu noktada, sürdürülebilir arkeo-turizmin en kritik bileşeni olan "yorumlama" süreci devreye girmektedir. Cohen'in (1985) "kültür arabulucusu" (cultural broker) olarak tanımladığı profesyonel turist rehberleri, somut kalıntıları somut olmayan hikâyelerle birleştirerek geçmiş ile günümüz arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Caracalla Hamamı gibi teknik detayların yoğun olduğu bir yapıda rehberler, sadece mimari detayları ve kronolojiyi aktarmakla kalmayıp; Roma dönemi sosyal yaşamını, hamam ritüellerini, spor faaliyetlerini ve dönemin sağlık hizmetleri anlayışını betimleyerek ziyaretçinin zihninde bir yeniden canlandırma sağlamaktadır (Rabotic, 2010). Yapılan araştırmalar, nitelikli rehberlik hizmeti eşliğinde gezilen ören yerlerinde turist memnuniyetinin ve kültürel miras farkındalığının, bireysel gezilere oranla anlamlı düzeyde yüksek olduğunu ve bu durumun alanın korunmasına yönelik bilinci artırdığını ortaya koymaktadır (Çetinkaya ve Öter, 2016).

Turizm arzı ve erişilebilirlik açısından değerlendirildiğinde, Ankara Roma Hamamı stratejik bir avantaja sahiptir. McKercher ve du Cros'un (2002) kültürel turizm tipolojisine göre, alanın kentin modern iş merkezi ile tarihsel çekirdeği arasında bir geçiş aksında bulunması, onu "erişilebilir kültürel ürün" kategorisine sokmaktadır. Ankara Roma Hamamı; Augustus Tapınağı, Hacı Bayram Veli Camii ve Julian Sütunu ile bütünleşik bir "Ulus Kültür Rotası"nın vazgeçilmez bir durağıdır (Batman, 2013). Ancak, bu merkezi konum aynı zamanda ciddi sürdürülebilirlik risklerini de beraberinde getirmektedir. Modern kentleşmenin yarattığı yoğun yapılaşma baskısı, trafik kaynaklı titreşim ve hava kirliliği, alanın fiziksel bütünlüğünü tehdit eden unsurlar olarak öne çıkmaktadır (Öncel ve Mermer, 2014). Sürdürülebilir turizm yönetimi, alanın fiziksel taşıma kapasitesinin aşılardan ziyarete açılmasını, ziyaretçi akışının kontrollü bir şekilde yönetilmesini ve elde edilen turizm gelirlerinin restorasyon çalışmalarına kaynak oluşturacak şekilde kullanılmasını gerektirir. Ayrıca, alanın sürdürülebilirliği sadece fiziksel koruma ile değil, yerel paydaşların ve toplumun sürece dahil edilmesiyle mümkündür (Chhabra, 2009). Bu çerçevede, Caracalla Hamamı'nın yaşayan bir "Açık Hava Müzesi" olarak işlevlendirilmesi; eğitim kurumlarıyla yapılacak iş birlikleri, tematik atölye çalışmaları ve dijital sunum teknikleriyle desteklenen rehberli turlar sayesinde alanın sosyal ve kültürel sürdürülebilirliği güçlendirilecektir. Sonuç olarak, Ankara Roma Hamamı; mimari ihtişamı ve kentsel bellekteki yeriyle uluslararası bir arkeo-turizm destinasyonu olma potansiyeline sahiptir; ancak bu potansiyelin hayata geçirilmesi, bütüncül bir koruma planı, etkili ziyaretçi yönetimi ve profesyonel rehberlik hizmetleriyle desteklenen deneyim odaklı bir stratejiye bağlıdır (Yarcan ve Çetin, 2021).

Çekicilik ve Ziyaretçi Dinamikleri

Turistik çekicilik, bir destinasyonun ziyaretçi çekme kapasitesi ile doğrudan ilintilidir. Ankara Roma Hamamı, başkentin Roma dönemine ait en belirgin anıtsal yapılarından biri olmasına rağmen, 2024 yılı müze istatistikleri incelendiğinde, ziyaretçi trafiği açısından "kitlesele turizm"den ziyade "özel ilgi (niş) turizmi" kapsamında değerlendirilmesi gereken bir görünüm sergilemektedir.

Tablo 1. Bakanlığa Bağlı Müze İstatistikleri (2023-2024)

Müze Adı	2023	2024
Cumhuriyet Müzesi (II. Meclis)	599.402	668.189
Anadolu Medeniyetleri Müzesi	399.815	445.091
Etnografya Müzesi	106.394	144.678
Gordion Müzesi	42.285	53.322
Roma Hamamı Açık Hava Müzesi	12.652	12.834
Ankara Resim ve Heykel Müzesi	104.293	113.217
15 Temmuz Şehitleri ve Demokrasi Müzesi	15.425	9.612
15 Temmuz Demokrasi Müzesi (Küllüye)	76.502	102.746
Toplam	1.356.768	1.549.689

Kaynak: Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Verileri

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerine göre, Bakanlığa bağlı müzeler arasında yer alan Roma Hamamı Açık Hava Müzesi, 2023 yılında 12.652, 2024 yılında ise 12.834 ziyaretçi ağırlamıştır. Bu veri, bir önceki yıla göre %1,43'lük son derece sınırlı bir artışa işaret etmektedir. Aynı dönemde, yine Altındağ destinasyonunda yer alan Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin ziyaretçi sayısının 399.815'ten 445.091'e yükseldiği ve Cumhuriyet Müzesi'nin 668.189 ziyaretçiye ulaştığı göz önüne alındığında, Roma Hamamı'nın bölgedeki diğer müzelerin gölgesinde kaldığı ve çekicilik unsurunun pazarlama stratejileriyle desteklenmesi gerektiği ampirik olarak görülmektedir. Hamamın ziyaretçi payı, 1.549.689 toplam ziyaretçiye ulaşan Bakanlığa bağlı müzeler içinde marjinal bir orana sahiptir. Bu durum, alanın sadece arkeolojik bir kalıntı olarak değil, yaşayan bir kültür mirası olarak yeniden işlevlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Erişilebilirlik ve Lojistik Altyapı

Erişilebilirlik, turist akışının sürdürülebilirliği açısından hayati bir parametredir. Roma Hamamı, Ankara'nın tarihî ve kültürel merkezi olarak tanımlanan ve kültür ve tarih meraklılarının ilgisini çeken Altındağ ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Ulus bölgesindeki konumu, alanın kent içi ulaşım ağlarına entegrasyonunu kolaylaştırmaktadır. Makro ölçekte erişilebilirlik incelendiğinde, Ankara'nın hava yolu ulaşımındaki kapasite artışı, potansiyel dış turizm talebi için olumlu bir göstergedir.

Tablo 2. Esenboğa Havalimanı Gelen Yolcu Trafiği İstatistikleri (2023-2024)

Kategori	2023 Gelen Yolcu	2024 Gelen Yolcu	Değişim (%)
İç Hatlar	4.552.055	4.836.528	6,24
Dış Hatlar	1.360.729	1.578.841	16,02
Genel Toplam	5.912.784	6.415.369	8,50

Kaynak: Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Verileri

Esenboğa Havalimanı'nın 2024 yılı toplam yolcu trafiği, bir önceki yıla göre artış göstererek 6.415.369 olarak gerçekleşmiştir. Özellikle dış hatlardan gelen yabancı yolcu sayısının 661.125'e ulaşması ve Almanya, Irak, Azerbaycan ve İran gibi ülkelerden yoğun uçuşların gerçekleşmesi, Roma Hamamı gibi spesifik tarihî alanların uluslararası pazarda tanıtımı için bir potansiyel sunmaktadır. Ancak, havaalanından şehre gelen bu 6,4 milyonluk kitlenin sadece 12 bininin (~%0,2) Roma Hamamı'nı ziyaret etmesi, erişilebilirlik altyapısının "fiziksel ulaşım"dan ziyade "algısal erişilebilirlik" sorunu yaşadığını düşündürmektedir.

Tablo 3. Dış Hatlardan Gelen Yabancı Yolcu Sayılarında İlk 10 Ülke (2024)

Sıra	Ülke	Yolcu Sayısı	Sıra	Ülke	Yolcu Sayısı
1	Almanya	124.743	6	Hollanda	32.529
2	Irak	65.917	7	Avusturya	28.535
3	Azerbaycan	59.517	8	Kazakistan	28.211
4	İran	58.990	9	Rusya Fed.	27.090
5	K.K.T.C.	36.898	10	Özbekistan	16.530

Kaynak: Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Verileri

Konaklama Arzı ve Kapasite Analizi

Turizm ürününün tamamlayıcısı olan konaklama sektörü verileri, Roma Hamamı'nın bulunduğu Altındağ bölgesinin güçlü bir yatak arzına sahip olduğunu göstermektedir. 2024 yılı verilerine göre Altındağ ilçesi, 1.016.469 toplam konaklama sayısı ile Çankaya'dan sonra Ankara'nın en çok turist ağırlayan ikinci ilçesidir. Bu konaklamaların 94.249'unu yabancı ziyaretçiler oluşturmaktadır.

Tablo 4. Ankara İlçelerinde Konaklayan Yerli ve Yabancı Turist Sayıları (2024)

İlçe	T.C. Vatandaşı	Yabancı Uyruklu	Toplam
Çankaya	3.298.989	445.909	3.744.898
Altındağ	922.220	94.249	1.016.469
Yenimahalle	564.353	83.529	647.882

Kızılcahamam	176.860	2.917	179.777
Akyurt	96.681	17.978	114.659
Diğer İlçeler	510.893	20.347	530.240
Genel Toplam	5.568.996	664.929	6.233.925

Kaynak: Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Verileri

Bölgedeki konaklama altyapısı incelendiğinde; Altındağ'da 42 adet "İşletme Belgesi" ve 73 adet "Basit Konaklama Belgesi" tesis bulunmaktadır. Bu tesislerin toplam yatak kapasitesi (4.478 işletme belgesi + 5.029 basit belgesi) 9.507'dir. Bu veriler, Roma Hamamı çevresinde ziyaretçilerin konaklaması için niceliksel bir sorunun bulunmadığını, aksine bölgenin konaklama yoğunluğunun yüksek olduğunu göstermektedir.

Söz konusu veriler ışığında; Roma Hamamı'nın bulunduğu destinasyon olan Altındağ, yıllık 1 milyonu aşkın konaklama ve 9.500'ü aşkın yatak kapasitesiyle önemli bir turist havuzuna sahiptir. Ancak Roma Hamamı'nın yıllık 12.834 ziyaretçide kalması, bölgedeki turistlerin bu spesifik alana yönlendirilemediğini göstermektedir. Konaklama ve erişilebilirlik parametrelerindeki yüksek potansiyel, çekicilik parametresindeki düşük performansla tezat oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Caracalla Hamamı'nın destinasyon yönetiminde, mevcut konaklayan turist kitlesini alana çekecek entegre biletleme sistemleri veya kültürel rota planlamalarına gereksinim duyulmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm olgusunun beraberinde getirdiği ekonomik kalkınma ve toplumsal refah vaadi, arkeolojik ve kültürel varlıkların sürdürülebilirliğine dair temel kaygıları perdeleyebilecek güçlü bir dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ekonomik beklentilerin koruma ilkelerinin önüne geçtiği durumlarda, kültürel miras alanlarının geri döndürülemez bir tahribat süreciyle yüzleşmesi kaçınılmaz hale gelmektedir. Ankara Roma Hamamı özelinde bu risk, kıyı bölgelerindeki aşırı yapılaşmadan farklı olarak; modern kent dokusunun tarihi yapıyı çevrelemesi, trafik kaynaklı antropojenik baskılar ve "yerin ruhunun" zedelenmesi şeklinde tezahür etmektedir. Ankara'nın tarihi merkezi Ulus'ta, yoğun kentleşme baskısı altında varlığını sürdüren Caracalla Hamamı için sürdürülebilir bir turizm stratejisi geliştirmek kültürel belleğin devamlılığı için oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Ankara Roma Hamamı'nın turizm politikaları içerisindeki yeri; alelade bir gezi durağı olmasından ziyade, modern kent yaşamı ile antik mirasın barışık bir şekilde bir arada yaşadığı "Arkeolojik Park" ve "Açık Hava Müzesi" statüsünde kurgulanmalıdır.

Bu çalışmada ortaya konulan SWOT analizi, yapının "hypocaust" (ısıtma) sistemi gibi eşsiz mimari üstünlüklerini ve merkezi konum avantajlarını turistik bir çekim gücüne dönüştürmeyi hedeflerken; hava kirliliği, trafik titreşimi ve konservasyon eksikliği gibi yapısal sorunları bertaraf edecek stratejik müdahaleleri zorunlu kılmaktadır. Caracalla Hamamı'nın geleceği; alanın taşıma kapasitesini gözetken, ziyaretçi yönetimini "kültür arabulucusu" rehberler eşliğinde profesyonelleştiren ve koruma-kullanma dengesini hassasiyetle kuran planlı bir yönetim anlayışına bağlıdır.

Güçlü Yönler

- Yapının "İmparatorluk Tipi" plan şemasını oluşturan Frigidarium, Tepidarium ve Caldarium bölümlerinin zemin düzleminde yüksek okunabilirliğe sahip olması,
- Özellikle ısıtma sistemini oluşturan Hypocaust tuğla ayaklarının in-situ (yerinde) korunmuşluk sergileyerek, Roma mühendisliğini ve imparatorluğun "Romanizasyon" politikasını somutlaştıran didaktik bir örnek oluşturması,
- Alanın stratigrafik çeşitlilik bağlamında sadece Roma dönemine değil; Frig, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerini de kapsayan katmanlı bir höyük yapısı üzerinde bulunması,
- Palaestra alanının, Ankara ve çevresinden getirilen zengin epigrafik ve mimari eserlerin sergilendiği bir açık hava müzesi işlevi görmesi,
- İmparator Caracalla'nın biyografisi ve Sağlık Tanrısı Asklepios ile kurulan bağın, profesyonel turist rehberleri için güçlü bir hikâyeleştirme zemini sunması,
- Ulus Meydanı, Augustus Tapınağı ve Hacı Bayram Veli Camii gibi inanç ve kültür merkezlerine yürüme mesafesinde olması sayesinde erişilebilirliğin yüksek olması, alanın başlıca güçlü yanlarını oluşturmaktadır.

Zayıf Yönler

- Bölgedeki yüksek konaklama kapasitesine (Altındağ'da 9.500+ yatak) ve erişim kolaylığına rağmen, 2024 yılı verilerine göre yıllık ziyaretçi sayısının 12.834 kişi ile sınırlı kalması ve çevre müzelerin (Anadolu Medeniyetleri Müzesi vb.) ziyaretçi trafiğinden pay alamaması,
- Özellikle Caldarium ve Tepidarium bölümlerindeki tuğla pilae sisteminin koruyucu bir üst örtüden yoksun olması nedeniyle atmosferik koşullara doğrudan maruz kalarak malzeme kaybına uğraması,
- Alanın anlaşılmasını kolaylaştıracak Artırılmış Gerçeklik (AR) veya yerinde dijital rekonstrüksiyon gibi modern yorumlama teknolojilerinin eksik olması,
- Tur otobüsleri için ayrılmış otopark alanlarının ve engelli bireyler için evrensel erişilebilirlik standartlarına uygun dolaşım parkurlarının yetersizliği,
- Sit alanının yüksek yoğunluklu modern yapılaşma arasında sıkışmışlık sergileyerek "yerin ruhu" (sense of place) etkisinin zayıflaması,
- Ören yeri içerisindeki donatıların (tuvalet, kafe, dinlenme alanı) modern turizm taleplerini karşılayacak standartların altında seyretmesi şeklinde sıralanabilir.

Fırsatlar

- Ankara Kalesi, Augustus Tapınağı ve Roma Tiyatrosu ile entegrasyon sağlanarak oluşturulacak "Via Ancyra" (Ankara Yolu) kültür rotasının merkez durağı olma potansiyeli taşıması,
- Başkent turizminde ürün çeşitliliği yaratmak adına "Antik Dönem Sağlık ve Su Kültü" temalı özel turların düzenlenmesi ve "Gece Müzeciliği" uygulamalarıyla ziyaret saatlerinin genişletilmesi,
- Üniversitelerle işbirliği yapılarak alanın bir "eğitim kampüsü" niteliği kazanması ve deneysel arkeoloji atölyeleriyle ziyaretçinin aktif katılımcı konumuna geçirilmesi,
- Gordion Antik Kenti'nin başarısıyla ivme kazanan UNESCO süreçlerine, Roma dönemi eserlerinin de dâhil edilmesi potansiyeli,
- Dijital ikiz ve Metaverse projeleriyle alanın uluslararası tanıtım kanallarında görünürlüğünün artırılması şeklinde fırsatlar sıralanabilir.

Tehditler

- Kent merkezindeki yoğun trafikten kaynaklanan egzoz emisyonlarının taş yüzeylerde "siyah kabuk" (black crust) oluşumuna neden olması,
- Ağır taşıt trafiğinin yarattığı mikro-titreşimlerin, yapısal stabiliteyi ve hassas tuğla elemanları tehdit etmesi,
- Küresel iklim değişikliği etkileriyle artan ani sağanak yağışların ve aşırı sıcaklık farklarının arkeolojik dolguda fiziksel aşınmayı hızlandırması,
- Bölgedeki kentsel dönüşüm süreçlerinin yaratabileceği soylulaştırma baskısının, yerel halkı kültürel mirastan koparma riski,
- Olası hatalı restorasyon veya aşırı rekonstrüksiyon projelerinin, yapının otantik değerini zedeleyerek bilimsel ve turistik prestij kaybı yaratma ihtimali, arkeolojik alanda görülen başlıca tehditlerdir.

KAYNAKÇA

Afkhami, B. (2021). Archaeological tourism: Characteristics and functions. *Journal of Historical Archaeology&Anthropological Sciences*, 6(2), 57-60.

Akok, M. (1945). Ankara şehri içinde rastlanan İlkçağ yerleşmesinden bazı izler ve üç araştırma yeri. *Bellekten*, 9(35), 309-329.

Akok, M. (1968). Ankara şehrindeki Roma Hamamı. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 17(1), 3-37.

Andreu, O. C. (2020). Archaeological tourism: A double-edged sword. *Journal of Cultural Heritage*, 25(1), 45-58.

Archaeological Institute of America. (2013). *Guide to best practices for archaeological tourism*. <https://www.archaeological.org/programs/public/site-preservation/tourism/>

- Arık, R. O. (1937). Les résultats des fouilles à Ankara par la Société d'Histoire Turque. *La Turquie Kémaliste*, 47-57.
- Ayazlar, G. (2019). Arkeoloji turizmi. K. Kozak (Ed.), *Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi* içinde. <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/arkeoloji-turizmi>
- Aydın, S., & Yılmaz, M. (2018). Ankara'nın kültürel miras değerlerinin turizm potansiyeli açısından değerlendirilmesi. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 35-54.
- Bakırer, Ö. (2005). Ankara Roma Hamamı'nın mimari özellikleri ve koruma sorunları. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 22(2), 55-78.
- Baram, U. (2008). Tourism and archaeology. *Encyclopedia of Archaeology* içinde (ss. 2131-2134). Academic Press.
- Batman, O. (2013). *Kültür turizmi ve Ankara*. Detay Yayıncılık.
- Bayraktar, S. (2010). *Arkeolojik parklar ve kültürel miras yönetimi*.
- Birinci, S., Kaymaz, Ç. K., & Camcı, A. (2018). Göbekli Tepe'nin arkeolojik turizm potansiyelinin değerlendirilmesi (Şanlıurfa). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1351-1367.
- Chhabra, D. (2009). Proposing a sustainable marketing framework for heritage tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 17(3), 303-320. <https://doi.org/10.1080/09669580802495758>
- Cohen, E. (1985). The tourist guide: The origins, structure and dynamics of a role. *Annals of Tourism Research*, 12(1), 5-29. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(85\)90037-4](https://doi.org/10.1016/0160-7383(85)90037-4)
- Cohen, E. (1995). Contemporary tourism - trends and challenges: Sustainable authenticity or contrived post-modernity? R. Butler & D. Pearce (Ed.), *Change in tourism: People, places, processes* içinde (ss. 12-29). Routledge.
- Çetinkaya, M., & Öter, Z. (2016). Kültür turizmi kapsamında Ankara'daki müzelerin ziyaretçi profili ve memnuniyeti üzerine bir araştırma. *Turizm Akademik Dergisi*, 3(1), 15-28.
- Dalman, K. O. (1933). 1931'de Ankara'da meydana çıkarılan asar-ı atika. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, 1, 234- 245.
- Doğanay, H., & Zaman, S. (2013). *Türkiye turizm coğrafyası*. Pegem Akademi.
- Doğaner, S. (2013). *Türkiye kültür turizmi*. Doğu Kitabevi.
- Dolunay, N. (1941). Türk Tarih Kurumu adına yapılan Çankırı Kapı hafriyatı. *Bellekten*, 5(19), 261-291.
- Emekli, G. (2004). Kültürel miras ve turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 13, 1-15.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, kültür ve turizm: Kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15(1-2), 51-60.
- Emekli, G. (2013). *Turizm coğrafyası ve planlaması*. Ege Üniversitesi Yayınları.
- Erhan, T., Akkurt, S., & Akbaş, B. (2015). Arkeolojik alanların turizm potansiyeli. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 450-460.
- Gao, Q. (2016). Challenges in archaeological tourism in China. *International Journal of Historical Archaeology*, 20, 422-436. <https://doi.org/10.1007/s10761-016-0333-x>
- Harris, J. F., & Smith, C. A. (2001). Resources at risk: Defending Georgia's hidden heritage. What is archaeology? *Early Georgia*, 29(1).
- Hughes, K., Little, B. J., & Ballantyne, R. (2013). Integrating education and entertainment in archaeological tourism: Complementary concepts or opposite ends of the spectrum? C. Walker

& N. Carr (Ed.), *Tourism and archaeology: Sustainable meeting grounds* içinde (ss. 65-90). Left Coast Press.

Kadioğlu, M., Görkay, K., & Mitchell, S. (2011). *Roma Dönemi'nde Ancyra*. Yapı Kredi Yayınları.

Kurtuluş, B. (2016). Kültürel mirasın korunması ve turizm. *Journal of Human Sciences*, 13(2), 1260-1275.

Lowenthal, D. (1979). Our past before us: Why do we save it? *The London Journal*, 5(2), 305-306. <https://doi.org/10.1179/ldn.1979.5.2.305>

McKercher, B., & du Cros, H. (2002). *Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management*. Haworth Hospitality Press.

Mulaj, I. (2015). *What marketing strategy for sacred geometry discoveries to make archaeotourism work?* (MPRA Paper No. 67123). Munich Personal RePEc Archive.

Öncel, D. S., & Mermer, B. (2014). Kentsel arkeolojik alanların sunumu ve Ankara Roma Hamamı örneği. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 29(4), 725-738.

Özgüç, N. (2015). *Turizm coğrafyası: Özellikler ve bölgeler*. Çantay Kitabevi.

Pacifico, D., & Vogel, M. (2012). Archaeological sites, modern communities, and tourism. *Annals of Tourism Research*, 39(3), 1588-1611. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2012.04.002>

Poria, Y., Reichel, A., & Biran, A. (2006). Heritage site management. *Annals of Tourism Research*, 33(1), 162-178. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2005.08.001>

Rabotic, B. (2010). Professional tourist guiding: The importance of interpretation for tourist experiences. *International Conference on Tourism and Environment* içinde (ss. 285-293). Sarajevo.

Ross, D., Saxena, G., Correia, F., & Deutz, P. (2017). Archaeological tourism: A creative approach. *Annals of Tourism Research*, 67, 37-47. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2017.08.001>

Sarıaltun, S. (2021). The tourism potential of Çayönü Tepesi and Hilar Rocks from the perspective of archaeo-tourism and geo-tourism. *Geographies, Planning & Tourism Studios*, 1(1), 42-53. <https://doi.org/10.5505/gpts.2021.87597>

Sonkaya, A. K. (2023). Osmanlı Türkiye'sinde arkeoloji turizmi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 1-14.

Soykan, F. (2000). *Turizm coğrafyası ve turizm planlaması*. Ege Üniversitesi Basımevi.

Tanrıverdi, Z. (2018). *Archaeometric investigation of the construction materials of Roman (Caracalla) bath in Ankara* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Timothy, D. J., & Nyaupane, G. P. (2009). *Cultural heritage and tourism in the developing world: A regional perspective*. Routledge.

Tuncer, B., & Bulut, İ. (2019). Arkeo-turizm potansiyeli açısından Çatalhöyük. *The Journal of International Social Research*, 12(64), 278-292. <https://doi.org/10.17719/jisr.2019.3351>

Türk, H. (2000). Kültür varlıkları ve turizm. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5, 89-102.

Walker, C., & Carr, N. (2013). Tourism and archaeology: An introduction. C. Walker & N. Carr (Ed.), *Tourism and archaeology: Sustainable meeting grounds* içinde (ss. 11-36). Left Coast Press.

Walker, C., & Carr, N. (Ed.). (2013). *Tourism and archaeology: Sustainable meeting grounds*. Left Coast Press.

Yarcan, Ş., & Çetin, G. (2021). *Profesyonel turist rehberliği*. Detay Yayıncılık.

Yiğın, A., & Akay, B. (2025). Burdur ilindeki arkeo turizm alanlarında turist memnuniyeti, destinasyon memnuniyetinin ölçülmesi ve turist rehberliğı hizmetlerinin önem-performans analizi. *Tourism and Recreation*, 7(1), 90-103.
<https://doi.org/10.53601/tourismandrecreation.1522251>

